0НД1Р1СТ1К КОМПАНИЯЛАРДАГЫ ЖОСПАРЛАУ МЕН ЕСЕПТЩ ЕРЕКШЕЛ1КТЕР1

Е. Шарахымбай -
Т.Рысцулов атындагы цазац экономикалыц университетищ 2 курс магистранты.

Каз1рп жаҒдайда ездершщ кунделшт жумыстарында жоспарлау жуйесш пайдаланбайтын кэсшорындар жок десек те болады. Дегенмен енд1р1стж компанияларда жоспарлау мен есеп жумыстарынын езщдш ерекшелжтер1 бар. Сол ерекшелштерд1 толык сипаттау ушш алдымен корпорация, компания, концерн жэне кэсшорындар туралы тусшштерге сипаттама берш алу керек. Себеб1 сол ужымдык б1рлжтерде жоспарлау жэне есеп-кисап жумыстары эр турл1 журпзшед1.

0нд1рют1к компаниялар аукымды жэне мамандануы бойынша эр турл1 болады, ездершщ ешм енд1ру жэне сатуы жаҒынан ез ерекшелштер1 бар. Дегенмен оларды енд1рютщ процесстш тит (турпаты, улпс1) б1ржт1ред1, яҒни жоспарлау барысында тшст ерекшелштер есте сакталуы кажет. Ол кандай ерекшелштер? Жанама азык-тулж (ешмдер) кешеш бар ете курдел1 рецептуралардын болуы (олар катарласкан енд1р1стж т1збектерде юке тартылуы мумкш); непзп технологиялык процестердщ уздшс1з сипатта журуц онын устше шиюзат, курамдары мен дайын буйымдардын (ешмдердщ) касиеттер1 езгерш туратын сипатка ие болуы тшс.

Мше осындай жаҒдайда жумыс ютейтш кэсшорындардын бэр1 ушш енд1р1стж жоспарлау ауадай кажет.

Компания, эдетте корпорацияҒа уксас болады, ол:

- Занды тулҒа статусы бар (осы маҒынада онын меншж иелершен белек) коммерциялык уйым. Меншш иелер1 корпорациянын карыздары бойынша жауап бермейдц
- ТулҒалардын немесе уйымдардын езара муддел1 непзщде кандай да болмасын кызмет журпзу ушш б1р1гу1. Компания халыктын шаруашылык кажеттшктерш канаҒаттандыру максатында сабактас салаларды да б1р1кт1ру1 мумкш.

Концерн - Ғылыми-техникалы, енд1рютш дамуды, сондай-ак инвестициялык, финанстык (каржы), сыртклы экономикалык жэне баскадай кызметт ержт орталыктандыру непзщде б1рлесш юке асыратын кэсшорындар б1рлестт.

Тегшде концернд1 дамыту эр алуан енд1рют тыҒыз б1рлест1ру кажетпгшен туындайды. Концерн б1р салалы, кеп салалы болуы мумкш. Кеп салалы концерндер б1р концерннщ экономикасынын турл1 саласында шуҒылданатын кэсшорындарды б1ржт1ру прицит бойынша, яҒни диверсификациялау бойынша курылады. Мунымен катар шаруашылык курылымдарын б1ржт1ру прицит бойынша да курылуы мумкш. Бул орайда олардын шиюзатты енд1руден бастап етмдерш ездершщ етюзетш орындары

аркылы сатуҒа шейін аткаратын бірінҒай технологиялык процесі болады. Сондай-ак конгломерат-концерндер де бар. Олардын курамына ешкандай жалпы ортак ендірістік негізі жок, непзшен уйымдык немесе каржы байланыстарымен біріккен фирмалар кіреді.

Керіп отырҒанымыздай, эр тҮрлі ужымдык бірліктер курылымы жаҒынан, статусы бойынша езгешеліктері бар. Сондыктан оларда колданылытын есеп-кисап жҮЙелері де, жоспарлау жумыстары да эр килы болады. Белгш бір енім шыгеару Үшін алдымен ОҒан жетерліктей шиюзат сатып алу керек (жоспар бойынша), ал олардын сактау мерзімдері эр тҮрлі, сондыктан сатып алудын да езше байланысты шектеуі бар. ОҒан косымша сол шикізаттар мен материалдардын да кажетті корларын калыптастыру керек. Аныктап айтсак, ендірісті узак мерзімді болашакка бейімдей отырып, жоспарлау кажет.

Эр тҮрлі салалы (енеркэсіп, ауыл шаруашылыҒы, курылыс, бизнес т.б) компаниялардаҒы (кэсіпорындардаҒы) колданылатын есеп жҮЙесінін кептҮрлі болуы, эсіресе енеркэсіптік салада кеп киындыктар тудырады. Бул саланын есеп-кисабы да, жэне жоспарлау жҮЙесі баска салаларҒа караҒанда кҮРделірек. Айталык, сауда компаниясы есеп-кисаптын керсету эдісін Ғана пайдаланса, енеркэсштж салада, тіпті бір компания шенбершде-ак есеп-кисаптын екі немесе одан да кеп эдістері кездесе бередг

Мысалы, сатылас біріктірілген мунай компаниясында шикі мунай алуҒа есеп процестш эдіспен (жай, карапайым эдіспен) жҮргізілсе, мунай енімдерін кайта ендеуде есеп кайта жасалҒан эдіс бойынша жҮргізіледі. Ал мунай енімдерін сатуда - тапсырыстык эдіс колданылады.

Сонымен, ендірістін эр тҮрлі сатыларынын болуы, сонын аркасында эр тҮрлі ендірістік есептщ жэне эр тҮрлі ендірістік жоспарлаудын болуы енеркэсіптегі бюджеттік ҮДерістін технологиясын аныктайтын негізгі ерекшелігі болып табылады /1/.

Корпорация деп занды кукы^ы бар бірлестікті немесе одакты айтады.

Эдетте шетел тэжірибесінде корпорацияҒа акционерлш коҒамды да жаткызады. Корпорация коммерцияҒа уксап та, уксамай да тршшк етеді. Коммерциялык емес корпорация Үкіметтік, калалык, муниципалдык, саяси курылымдар, сондай-ак, кайырымдылык, діни, аҒарту жэне сол сиякты мекемелер жатады. Коммерциялык корпорация ашык жэне жабык болып еюге белінеді. Бірінші шараларды еткізу кезщде косымша капиталды ез колына алу Үшін ашык сауда-саттык жасалады.

Казіргі танда АКШ-тын кҮллі іРі компаниялары ашык сауда-саттык жасауҒа кешкен.

Корпорация ездершщ алҒан жауапкершілігіне карай былайша белінеді: шектеулі акциялары бар жауапкершшп мол корпорациялар; кепілдігі шектелген, жауапкершшп жеткшкт корпорациялар.

АКШ-таҒы компаниялардын кепшілігі бірінші топка жатады.

Енді корпоративтік баскарудын езіндік ерекшеліктеріне де кыскаша токталайык. іРі-іРі ендірістік курылымдарды кайта езгерту барысында

оларды баскару проблемалары туындады. Сол проблемалардын пайда болу себептерш тусшу ушш алдымен олардын баскару жуйелерш талдау керек.

Корпоративтж баскару процестерш зерттеудщ ен непзп себеб1 баскару курылымдары мен компаниялардын ешмдшп арасындаҒы езара байланысты бшуге эрекет ету, экономикалык жуйелердщ курылымдык езгерютерге каншалыкты бешмделе алатынын аныктау.

Б1ркатар Ғалымдар корпоративтш баскару дегенде акционерлж КОҒамнын сырткы ортамен (кредиторлармен, жабдыктаушылармен, сатып алушылармен жэне т.б) езара карым-катынастарын тусшед^

Егер кещрек карастыратын болсак, корпоративтж баскару дегенде шаруашылык жург1зуш1 субъектшерге билш журпзу, калыптаскан енд1р1ст1к жэне элеуметлк капитал непзщде меншш катынастары шенбершде шеш1мдер кабылдауды тусшу керек.

Галымдар мен юкер адамдар арасында корпоративтж баскарудын аныктамасы женшде б1р1^ай кезкарас жок. Кейб1реулер корпоративтж баскару дегенд1 компанияны (корпорацияны) баскару процес барысындаҒы меншш иелер1 мен менеджерлер арасындаҒы езара карым-катынас деп тусшед^ Ендт б1реулер1 - максаттар механизмдер1мен акционерлердщ меншштш екшеттшктерш ю жузщде асыру тэртштердщ жиынтыҒын, баскарушылар мен баска да жалдамалы кызметкерлердщ езара карым-катынасын ретщде керед1 /2/.

Дегенмен корпоративтж баскаруды ете тар жэне кен аспектерде карастыратындар да кездесед1 /3/. Корпоративтж баскаруды жеке дара зерттеу саласына жаткызушылар да жетерлж (А.Берли, Г.Минза).

Ал, Э.М.Коротков корпоративтш баскаруды ерекше типке жаткызады /4/. Онын ерекшелт корпорациянын баскару объект^ ретщдеп маҒынасында жатыр. «Акционерлердщ басымдык мудделерше жэне корпорацияны дамытудаҒы, баскарудаҒы олардын релше непзделген баскару... корпоративтж мэдениетт ем1рге экелетш, яҒни жалпы дэстурлердщ, баҒыттардын, принциптер мен мшез-кулыктын кешеш».

Кыскаша болса да корпоративтж баскарудын шетелдш улгшерш келтру жен керш отырмыз /2/. Б1ршшю1 - англо-американдык улп. Бул улп АКШ, ¥лыбританияда, Канадада, Австрия мен Жана Зеландияда кездесед^ Мундай жеке жэне тэуелс1з акционерлердщ улес зор.

Екшшю1 - немю улпс^ Германияда, Австрия, Нидерланды, Скандинавия, Белгия мен Францияда кен тараҒан. Корпоративтш баскарудын барлык денгешнде банктердщ рел1 айкын екеш белгш.

Үшіншісі - жапон улпс^ Банк жэне корпоративтж бакылауҒа непзделген.

Сонымен, корпоративтік баскару дегеніміз бизнесті уйымдык-кукыктык рэсімдеудегі баскару, компаниянын ішкі жэне фирмааралык катынастар максатына сэйкес куру.

Жоспарлау жуйесщде ен негізгі кезен болып бюджеттерді калыптастыру болып табылады. Мысалы, ендірістік компанияларды

натуральды-кундык, табыстар мен шыҒындар жэне акша каражаттарынын КОЗҒалыс бюджеттерін калыптастыру ен манызды мэселе. Ол бюджеттер бір-бірімен ҮЙлесе отырып компаниялардын бюджетш тенестіріп отыруы тиіс. Жоспарлау барысында мына темендегі факторларҒа назар аудару керек:

- Сату бойынша шектеу;
- 0ндірістік куаттар бойынша шектеу;
- Материалдык-техникалык ресурстарды жетюзу бойынша шектеу;
- 0ндірісті жоспарлаудаҒы салалык ерекшеліктермен байланысты шектеулер;

Бірінші фактор сатуды жоспарлаудаҒы басымдыкты аныктаса, екінші фактор сату жоспарын орындауҒа эсер етудегі ендірістік куаттарды толык пайдалану бойынша шектеулердін дэрежесін аныктайды. Ал, Үшінші фактор - минералдык-техникалык ресурстарды жеткізу бойынша шектеулердін сату жоспарына эсерін аныктайды.

Салалык ерекшелжтер ендірісті жоспарлау технологиясын аныктайды. Бул жерде технология жабдыктарды толык пайдалануды, шикізат, материалдар шыҒындарынын жоспарларын есептеу Үшін колданылатын нормативтер жҮЙесін аныктайды.

ЖоҒарыда керсетілген ерекшеліктер жоспарлау процесшщ эр тҮрлі болатынын керсетеді. Рынок жаҒдайына байланысты компаниялардын ендірістік корларынын курылымы мына темендегідей болуы мҮмкін:

- Шаруашылык жҮргізу кызметі механизмі нарыктык болҒанда жэне ендірістік ресурстар бойынша шектеулер болмаҒанда - сату жоспарын алҒаш курастыру;
- 0ткізу жэне ендіріс куаттары бойынша шектеулердін жок болҒанында - ендіріс жоспарын алҒаш курастыру;
- Ерекшелігі бар рыноктар Үшін материалдык-техникалык жеткізілімді (жабдыктау) алҒаш жоспарлау (мысалы, шикізаттардын кандай да болмасын бір тҮріне).

Жоспарлау алгоритмдері есептеу ресурстарына ете жоҒары талап кояды. Баска жаҒынан алып карасак, ендірісті уйымдастырумен байланысты жоспарлау мшдеттерш шешуге де уакыттын шектеулі екеш белгілі, мысалы, ауысымдык тапсырма тҮСкі тамакка берілген Үзіліс барысында немесе ауысым алмаскан кезде дайын болуы керек /5/.

Керсетшген киыншылыктарҒа карамастан жоспарлау жҮЙесін енгізу ендірістік компанияларда мына темендегщей он нэтижелер бередг

- Жалпы ендірістік (жалпы цех) шыгеындарды бюджет аркылы шешу есебшен ендірістік езіндік кунды бэсендетеді. Косымша ендірістік шыҒындарды жоспарлау барысында компания Үшін пайда экелмейтін ендірістік емес шыгеындардын бетін ашып береді;
- Нормативтер мен технологиялык карталарда кайта карау есебінен ендірістік езіндік кунды темендетуге болады;
- Дайын ешмдер мен материалдардын курылымында езгерю пайда болады. «Сураныс усынысты аныктайды» деген белгш каҒидаҒа карамастан

кептеген кэсшорындардын ендірісі сату жоспарымен емес ендіріс жоспарымен аныкталады. Сонын аркасында коймада тутынушылар алмайтын артык ешм пайда болса, екінші жаҒынан кайсы^р кажетті енім жетіспей жатады.

Мше, сондыктан да компаниялардын жоспарлау ерекшелжтерш ескере отырып ондаҒы есеп-кисап жумыстарын тиімді жолҒа кою керек. Осы баҒытта барлык компаниялар (корпорациялар) Халыкаралык каржылык есеп беру стандартына (МСФО) кешу керек деген мэселе туындайды. МСФО-ны пайдалану есеп-кисаптаҒы эрбір цифрдщ мэн-маҒынасын толык камтамасыз етеді, сонын аркасында біз каржылык керсеткіштерді эр тҮрлі талдамалар шенберінде салыстыруҒа мҮмкіндік аламыз. Есеп жумысындаҒы бірінҒай стандарттар компания ішіндегі активтерді тез арада жэне толыкканды біріктіруге мҮмкіндік беред^ оларды толык айкындап отырады жэне меншж иелері мен топ-менеджментті талдамалы акпараттармен камтамасыз етеді /6/. Ал олар стратегиялык жэне оперативт шешімдер кабылдау Үшін ете кажет.

Каржылык есептщ халыкаралык стандартына етудін экономикалык артыкшылы^ы айдан анык: олар каржылык мэліметтердщ аЙҒактыҒын жэне накты ахуалды камтамасыз етеді.

1. *Друри К. «Управленческий и производственный учет»; вводный курс; -Юнити, 2005.*
2. *Яновская О.А. «Формирование и развитие интегрированных корпоративных структур в Казахстане» - Алматы: Экономика, 2000.*
3. *Рыдычин А. «Внешнеэкономические механизмы корпоративного управление и их особенности в России». Вопросы экономики, - 1999 №8. - 37 с.*
4. *Коротков Э.М. «Концепция менеджмента». - Москва.*
5. *Луговой В.А. «Учет затрат на пройзводство и реализацию продукции.*
6. *Палий В.Ф. «Международные стандарты финонсовой отчетности».- М: Информ, 2002.*

Резюме

В данной статье рассмотрены некоторые особенности планирования и отчетнести производственных компаний. В статье представлены список форм организации планирования производства в промышленности,модели организации процесса корпаративного управления.

Summary

In this article we will discuss some of the features of planning and statements of manufacturing companies.The article presents the list of forms of organization of production planning in the industry, models of organization of the corporate governance process.

С о д е р ж а н и е

ТЕОРИЯ ЖЭНЕ ЭД1СТЕМЕ
ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ

Иманбердиев Б.Д., Касымов С.М. Основы методологии моделирования динамики развития национальной экономики........................3
Шалбаева Ш.Е., Маошэн Юй Социально-психологические аспекты управленческой деятельности..17

МАКРОЭКОНМИКАЛЬЩ РЕТТЕУ
МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Иманбердиев Б.Д., Касымов С.М. Эволюционная концепция в моделях развития экономики...23
Зиябеков Б.З., Зиябеков Н.Б. Государственный надзор в финансовой сфере: каким ему быть?..33

ЖАС ГАЛАМДАРДЬЩ М1НБЕС1
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

Курбанова Т.И. Необходимость формирования стратегии развития банковского маркетинга в рамках банковской концепции маркетинга, индивидуальной для каждого Казахстанского банка...................... 42
Исаев Н.П. Салык - экономиканы мемлекетлк реттеу куралы ретщде.. 50
Ма Юйчунь Особенности принятия решений субъектом стратегического менеджмента.. 55
Юй Маошэн Управленческие решения при проведении изменений на предприятий... 60
Го Джунсяо Кадровая политика - основной инструмент механизма мотивации труда... 66
Абдикулова М.Р. Учет в строительстве в соответствии с МСФО...... 72
Ахметова Ж.О. Экономические основы управления кредитными рисками в банках второго уровня республики Казахстан и их оценка... 77
Ахметова Ж.О. Мероприятия по снижению кредитного риска......... 84
Малетина О.А. Роль глобализации в национальных финансовых кризисах.. 90 yyj
Манасова Д. Анализ и оценка деятельности накопительных пенсионных фондов Республики Казахстан... 95
Жасыбаева Д.Г. Кдзакстаннын, депозит нарыгеына талдау жасау........ 104
Акишев С.М. Элемдш тэжiрибеде банк кызметшдеп жана банклк еншдер мен кызметтер.. 108 iUO
Шарахымбай Е. 0ндiрiстiк компаниялардаFы жоспарлау мен есептщ ерекшелiктерi.. 114